

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Jacek Mazurkiewicz

Non omnis moriar

Ochrona dóbr osobistych zmarłego
w prawie polskim

Wrocław 2010

Prace Naukowe
Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego
Seria: **Habilitacje**
Nr 1

Jacek Mazurkiewicz

Non omnis moriar

Ochrona dóbr osobistych zmarłego
w prawie polskim

Jacek Mazurkiewicz

Non omnis moriar

Ochrona dóbr osobistych zmarłego
w prawie polskim

Wrocław 2010

Komitety Redakcyjny :

prof. dr hab. Leonard Górnicki
dr Anna Trzmielak-Stanisławska
mgr Bożena Górna

Redaktor techniczny: Justyna Grosel

Korekta: mgr Michał Matusiewicz

© Copyright by Jacek Mazurkiewicz

ISBN 978-83-61370-20-8

Spis treści

Wykaz skrótów	12
Wstęp	17
Rozdział I Wprowadzenie do problematyki prawnej ochrony dóbr osobistych zmarłego	21
I. Wstęp	21
II. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w świetle art. 23 k.c.	25
III. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w świetle art. 24 k.c.	32
IV. Wokół problematyki <i>post mortem</i> na gruncie prawa rodzinnego	35
V. Wokół problematyki <i>post mortem</i> na gruncie prawa o aktach stanu cywilnego	46
VI. Wokół prawnych aspektów naruszenia dóbr osobistych zmarłego w reklamie	50
VII. Wokół ochrony praw osobistych zmarłego w świetle prawa prasowego	52
VIII. Wokół ochrony dóbr osobistych <i>post mortem</i> na pograniczu prawa cywilnego, autorskiego i prasowego, a zagadnienie kultu pamięci zmarłego	62
IX. Wokół ochrony dóbr osobistych zmarłego w prawie karnym	69
X. Uwagi końcowe	75
Rozdział II Pośmiertna ochrona autorskich dóbr osobistych i wykonywanie praw osobistych zmarłego twórcy oraz ochrona <i>post mortem</i> tajemnicy powierzonej twórcy, wydawcy lub producentowi	81
Wprowadzenie	81
I. Nieograniczoność w czasie więzi, praw, dóbr	81
II. Zakaz zrzeczenia się lub zbycia więzi, praw, dóbr	103
Pośmiertna ochrona autorskich dóbr osobistych i wykonywanie autorskich praw osobistych <i>post mortem</i>	109
I. Wstęp	109
II. Inna wola twórcy	109
III. Zakres uprawnień przewidzianych w art. 78 ust. 2 i 4	113
IV. Małżonek zmarłego twórcy	115
V. Status współuprawnionych oraz pozostałe zagadnienie dotyczące uprawnionych	117

VI.	Uprawnieni do wykonywania autorskich praw osobistych <i>post mortem</i>	120
VII.	Gdy brak osób wskazanych przez twórcę	122
VIII.	Wskazanie nieważne	123
IX.	Wady postanowienia przewidującego kolejność uprawnionych	124
X.	Uprawnienie z art. 78 ust. 2, a uprawnienie z art. 78 ust. 4	125
XI.	Organizacja uprawniona	128
XII.	O szerszy krąg uprawnionych organizacji i instytucji	130
XIII.	Stowarzyszenie właściwe	132
XIV.	Uprawnienie organizacji i stowarzyszeń do wykonywania autorskich praw osobistych zmarłego twórcy	134
XV.	Pośmiertne zastępstwo w wykonywaniu autorskich praw osobistych	136
XVI.	Cel i granice uprawnienia z art. 78 ust. 2 i 4	137
XVII.	Cel i granice uprawnienia z art. 78 ust. 3	138
XVIII.	Pasywność uprawnionych na podstawie art. 78 ust. 2 i 4	146
XIX.	Ochrona autorskich dóbr osobistych <i>post mortem</i> , a instytucja polecenia testamentowego i wykonawcy testamentu	147
XX.	Dopuszczalność przyjęcia zapłaty przez uprawnionych do wykonywania autorskich dóbr osobistych <i>post mortem</i>	151
XXI.	Forma i inne zagadnienia dotyczące wyrażenia woli przez twórcę	157
XXII.	Zakres uprawnienia w art. 78 ust. 2 i 4, a możliwość wykorzystania karnych instrumentów ochrony autorskich dóbr osobistych zmarłego twórcy	158
XXIII.	Pośmiertna ochrona karna dóbr osobistych twórcy i artysty wykonawcy	160
	Zagadnienia szczegółowe	163
I.	Ochrona praw osobistych twórcy utworu pierwotnego	163
II.	Zasięg ochrony autorskich dóbr osobistych zmarłego przewidzianej w prawie autorskim	183
III.	Na marginesie art. 8 ust. 1 i 2	189
IV.	Pośmiertne zastępstwo w wykonywaniu prawa autorskiego twórcy anonimowego	191
V.	Sytuacja zmarłych współtwórców	195
VI.	Połączenie utworów w celu wspólnego rozpowszechniania	213
VII.	Prawa twórcy będącego pracownikiem	215
VIII.	Ochrona dóbr osobistych producenta lub wydawcy	218
IX.	Egzekucja z autorskich praw majątkowych, a ochrona autorskich dóbr osobistych	220
X.	Ochrona oryginału utworu przed zniszczeniem	224
XI.	Dozwolony użytek	228
XII.	Sposób korzystania z utworu przez następcę prawnego	230
XIII.	Obowiązek udostępnienia oryginału utworu twórcy przez jego nabywcę	237
XIV.	Odstąpienie od umowy lub jej wypowiedzenie	240

XV.	Nadzór autorski	245
XVI.	Pośmiertna ochrona dóbr osobistych twórców baz danych spełniających cechy utworów oraz twórców programów komputerowych	249
XVII.	Pośmiertna ochrona dóbr osobistych artystów wykonawców	252
XVIII.	Domniemanie statusu producenta fonogramu lub wideogramu	258
XIX.	Ochrona praw osobistych do nadań	260
XX.	Prawo do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych	261
XXI.	Zagadnienia szczegółowe odnoszące się do praw artystów wykonawców, producentów fonogramów lub wideogramów, praw do nadań, do pierwszych wydań utworów oraz wydań naukowych i krytycznych utworów	264
XXII.	Wokół Funduszu Promocji Twórczości	265
XXIII.	Zagadnienie pośmiertnej ochrony autorskich dóbr osobistych w świetle prawa międzynarodowego i wspólnotowego	266
XXIV.	Czas trwania autorskich praw majątkowych, a pośmiertne wykonywanie autorskich praw osobistych	269
	Spory wokół pośmiertnego statusu autorskich dóbr osobistych	247
	Ochrona post mortem tajemnicy powierzonej twórcy, wydawcy lub producentowi	295
Rozdział III	Prawnoautorska ochrona dóbr osobistych zmarłego adresata korespondencji	303
I.	Wstęp	303
II.	Pojęcie korespondencji	303
III.	Skierowanie korespondencji	303
IV.	Informacja o utrzymywaniu łączności korespondencyjnej jako chronione dobro osobiste	309
V.	Rozpowszechnianie korespondencji	310
VI.	Rozpowszechnianie niepubliczne	315
VII.	Okres dwudziestoletni	315
VIII.	Zgoda adresata	320
IX.	Wielość adresatów	324
X.	Komu można udzielić zezwolenia?	325
XI.	Treść i zakres udzielonego zezwolenia	325
XII.	Uprawnieni <i>ex lege</i>	328
XIII.	Zróznicowanie kręgu uprawnionych w art. 78 ust. 3 i art. 82	329
XIV.	Mnogość uprawnionych w kategoriach wskazanych <i>ex lege</i> oraz konsekwencje zróznicowanego uprawnienia przez kilku adresatów	329
XV.	Wątpliwości dotyczące reguły kolejności	330
XVI.	Zróznicowanie pośmiertnego statusu korespondencji i wizerunku	331
XVII.	Dopuszczalność zapłaty za zezwolenie	333
XVIII.	Sprzeciw	334
XIX.	Skuteczność zezwolenia względem następców prawnych twórcy korespondencji	335

XX.	Odwołanie zezwolenia	336
XXI.	Rozpowszechnianie korespondencji <i>post mortem</i> , a ochrona dóbr osobistych osób trzecich	338
XXII.	Ochrona kultu pamięci o zmarłym	339
XXIII.	Ochrona integralności korespondencji	340
XXIV.	Korespondencja do małoletniego	344
XXV.	Małoletni uprawnionymi do udzielenia zezwolenia	347
XXVI.	Ubezważnieni lub chorzy psychicznie uprawnionymi do udzielenia zezwolenia	348
XXVII.	Wady, wątpliwości i trudności dotyczące odesłania zawartego w art. 83	348
XXVIII.	Ochrona korespondencji <i>post mortem</i> , a regulacje dotyczące dozwolonego użytku	358
XXIX.	Pośmiertna ochrona twórcy jako korespondenta	361
XXX.	Znaczenie rozwiązań przyjętych w art. 82 i 83 dla wykładni art. 23 k.c.	365
Rozdział IV	Prawnoautorska ochrona wizerunku zmarłego	367
I.	Wstęp	367
II.	Rozpowszechnianie wizerunku	368
III.	Wizerunek sporządzony za życia oraz po śmierci osoby sportretowanej	370
IV.	Normatywne aspekty tytułu rozdziału 10 p.a.	373
V.	Zezwolenie sportretowanego	374
VI.	Portret dziecka	376
VII.	Pośmiertna skuteczność zezwolenia	376
VIII.	Zagadnienie dopuszczalności wskazania przez sportretowanego osób uprawnionych do udzielenia zgody po jego śmierci	382
IX.	Uprawnienie do pośmiertnego rozpowszechniania wizerunku, a zasady słuszności	386
X.	Pośmiertny status wizerunku w świetle pozostałych unormowań zawartych w art. 81	389
XI.	Ochrona wizerunku zwłok	394
XII.	Problematyka dozwolonego użytku	399
XIII.	Odesłanie do art. 78 ust. 1	405
XIV.	Przesłanka bezprawności	405
XV.	Ochrona integralności wizerunku	406
XVI.	Termin dwudziestoletni	407
XVII.	Osoby uprawnione do dochodzenia roszczeń	416
XVIII.	Autorskoprawna ochrona wizerunku <i>post mortem</i> , a jego cywilnoprawna ochrona pośmiertna	417
Rozdział V	Umieszczenie nazwiska albo pseudonimu zmarłego w firmie osoby prawnej, zachowanie nazwiska zmarłego wspólnika w firmie spółki oraz nazwiska zmarłego w firmie osoby fizycznej	419
I.	Wstęp	419

II.	Zagadnienia ogólne dotyczące umieszczenia nazwiska albo pseudonimu zmarłego w firmie osoby prawnej	421
III.	Charakterystyka „związków z powstaniem lub działalnością przedsiębiorcy”	436
IV.	Zgoda na pośmiertne umieszczenie nazwiska lub pseudonimu wyrażona przez osobę, o której dobra osobiste chodzi	443
V.	Zgoda ograniczona	441
VI.	Wątpliwości dotyczące uprawnienia <i>ex lege</i> małżonka i dzieci do wyrażenia zgody	443
VII.	Obawy związane z unormowaniem zawartym w art. 43 ⁵ § 3 zd. 2	446
VIII.	Zdolność do czynności prawnych osoby wyrażającej zgodę	448
IX.	Zgoda pisemna	449
X.	Brak osób uprawnionych do wyrażenia zgody	450
XI.	Zróznicowanie warunków w przypadku zgody wyrażonej przez kilka osób	452
XII.	Ocena uprawnienia do wyrażenia zgody przez małżonka i dzieci w świetle art. 5	452
XIII.	Śmierć osób uprawnionych do wyrażenia zgody na umieszczenie nazwiska albo pseudonimu zmarłego w firmie osoby prawnej	452
XIV.	Dopuszczalność przyjęcia zapłaty za wyrażenie zgody	453
XV.	Odwołanie zgody	454
XVI.	Zagadnienie legitymacji do dochodzenia <i>post mortem</i> ochrony umieszczonego w firmie nazwiska albo pseudonimu	455
XVII.	Porównanie z regulacjami zawartymi w kodeksie handlowym	456
XVIII.	Wątpliwości dotyczące dopuszczalności umieszczenia nazwiska albo pseudonimu zmarłego w firmie oddziału osoby prawnej	458
XIX.	Zachowanie w firmie nazwiska albo pseudonimu zmarłego w przypadku przekształcenia osoby prawnej albo spółki osobowej	458
XX.	Zachowanie nazwiska zmarłego wspólnika w firmie spółki	458
XXI.	Zachowanie w firmie nazwiska zmarłego przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną	466
XXII.	Zachowanie nazwy nabytego przedsiębiorstwa zawierającej nazwisko zmarłego	470
XXIII.	Problematyka wynikająca z zakazu zbycia oraz dopuszczalności upoważnienia do korzystania z cudzej firmy	471
XXIV.	Ochrona nazwiska albo pseudonimu zmarłego, a ochrona firmy	472
XXV.	Uwagi końcowe	473
Rozdział VI	Pośmiertna ochrona dóbr osobistych pracownika	477
I.	Wstęp	477
II.	Nakaz pośmiertnego respektu dla dóbr osobistych osoby zatrudnionej ..	478
III.	Zagadnienia szczegółowe	484
IV.	Obowiązek zachowania przez pracodawcę tajemnicy <i>post mortem</i> – zagadnienia szczegółowe	504
V.	Zagadnienie karnoprawnej ochrony <i>post mortem</i> dóbr osobistych pracownika	509

VI.	Wyrok Sądu Najwyższego z 28 XI 1980 r.	510
VII.	Uwagi końcowe	515
Rozdział VII	Pośmiertna ochrona autorstwa i innych dóbr osobistych twórcy wynalazku, wzoru użytkowego, wzoru przemysłowego, układu scalonego oraz projektu racjonalizatorskiego	524
I.	Wprowadzenie	524
II.	Pośmiertny status autorstwa projektu wynalazczego	531
III.	Zatajenie autorstwa	553
IV.	Zatajenie projektu wynalazczego	555
V.	Prawnoosobiste konsekwencje naruszenia integralności projektu wynalazczego	557
VI.	Ochrona autorstwa	558
VII.	Uwagi końcowe	562
Rozdział VIII	Umieszczanie i zachowywanie w znakach towarowych nazwisk zmarłych	566
I.	Podstawy prawne ochrony nazwisk zmarłych przed ich bezprawną eksploatacją w znakach towarowych	566
II.	Meandry decyzji organów rejestrowych oraz orzecznictwa sądowego	570
III.	Poszukiwanie instrumentarium ochronnego poza nakazem ochrony dóbr osobistych oraz płynące stąd zagrożenia	588
IV.	Nazwiska zmarłych w znakach towarowych w świetle prawa międzynarodowego	590
V.	Ochronne unormowania szczegółowe	594
VI.	Pośmiertna skuteczność zezwolenia na umieszczenie nazwiska w znaku towarowym	595
Rozdział IX	Ochrona dóbr osobistych zmarłego związanych z pogrzebem, pochowaniem zwłok oraz grobem	597
I.	Wstęp	597
II.	Wprowadzenie do problematyki prawa do pochowania w świetle ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych	602
III.	Prawo pochowania zwłok przez osoby bliskie	604
IV.	Wola zmarłego	605
V.	Prawo do pochowania zwłok osób wojskowych oraz osób zasłużonych .	611
VI.	Ochrona dóbr osobistych zmarłego, a prawo do pochowania przez każdego	612
VII.	Przekazanie zwłok do celów naukowych	614
VIII.	Ochrona dóbr osobistych zmarłego związanych z pogrzebem i pochówkiem	619
IX.	Ochrona swobody sumienia zmarłego	631
X.	Obowiązek pochowania zwłok, a ochrona dóbr osobistych zmarłego	640
XI.	Status szczątków uznanych za obiekty archeologiczne i muzealne	643
XII.	Ochrona danych dotyczących przyczyny zgonu	645
XIII.	Ekshumacja, a ochrona dóbr osobistych zmarłego	652

XIV.	Ochrona dobra osobistego grobu, a unormowania szczegółowe ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych	655
XV.	Ochrona dobra osobistego grobu w świetle wybranych orzeczeń Sądu Najwyższego	658
XVI.	Ochrona dóbr osobistych żołnierzy i jeńców pochowanych na cmentarzach wojennych oraz ofiar wojen, represji politycznych i przemocy totalitarnej	676
XVII.	Cechy specyficzne natury dobra osobistego grobu i jego ochrony	688
Rozdział X	Zarys problematyki uprawnienia do dochodzenia ochrony dóbr osobistych zmarłego oraz do wykonywania praw osobistych <i>post mortem</i>	695
I.	Wprowadzenie	695
II.	Wskazanie uprawnionego dokonane przez tego, o kogo dobra osobiste chodzi	697
III.	Wskazanie ustawowe	698
IV.	Przesłanki <i>de lege ferenda</i> powołania kuratora dla ochrony dóbr osobistych zmarłego	698
V.	Uprawnienia kuratora <i>de lege ferenda</i>	700
VI.	Kuratela dla ochrony praw zmarłego na tle kurateli procesowej „na miejsce zmarłego”	702
VII.	Uwagi końcowe	715
Rozdział XI	Ochrona nazwiska i wizerunku Fryderyka Chopina	718
I.	Wprowadzenie	718
II.	Zasady ochrony nazwiska i wizerunku Fryderyka Chopina	722
III.	Piecza nad wskazanymi dobrami osobistymi Fryderyka Chopina	726
IV.	Zagadnienia szczegółowe	728
V.	Ochrona przewidziana w ustawie o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina, a unormowania zawarte w prawie autorskim	754
VI.	Chwila wejścia w życie ustawy o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina, a jej <i>ratio legis</i>	760
VII.	Nie tylko Chopin... ..	766
VIII.	Refleksje końcowe	773
Zakończenie		776
Addenda		786
Bibliografia		798

Wykaz skrótów

AKTY PRAWNE:

- k.c.** – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).
- k.h.** – Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks Handlowy (Dz. U. z 1934 r., Nr 57, poz. 502 ze zm.).
- k.k.** – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
- k.p.** – Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r., Nr 21, poz. 94 ze zm.).
- k.p.c.** – Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.).
- k.p.k.** – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.).
- k.r.o.** – Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 ze zm.).
- k.s.h.** – Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2000 r., Nr 94, poz. 1037 ze zm.).
- p.a.** – Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 ze zm.).
- p.a. 1926** – Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz. U. z 1935 r., Nr 36, poz. 260).
- p.a. 1952** – Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 34, poz. 234 ze zm.).
- PoASC** – Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 2004 r., Nr 161, poz. 1688 ze zm.).
- p.o.o.c.** – Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311 ze zm.).
- PP** – Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 ze zm.).
- p.w.p.** – Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2003 r., Nr 119, poz. 1117 ze zm.).
- UMmRRPaRRB** – Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 32, poz. 185).
- UMmRRPaRFR** – Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz. U. Nr 112, poz. 543).

- UMmRRPaRRFN** – Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o grobach ofiar wojen i przemocy totalitarnej, podpisana w Warszawie dnia 8 grudnia 2003 r. (M. P. z 2005 r., Nr 55, poz. 749).
- UMmRRPaRU** – Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych, sporządzona w Warszawie dnia 21 marca 1994 r. (Dz. U. Nr 112, poz. 545).
- UoCiChZ** – Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2000 r., Nr 23, poz. 295 ze zm.).
- UoGiCW** – Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. Nr 39, poz. 311).
- UoGWSiW** – Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 ze zm.).
- UoHRiN** – Ustawa z dnia 16 lutego 1961 r. o hodowli roślin i nasiennictwie (Dz. U. Nr 10, poz. 54).
- UoLMR** – Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o leśnym materiale rozmnożeniowym (Dz. U. Nr 73, poz. 761 ze zm.).
- UoOBD** – Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. Nr 128, poz. 1402 ze zm.).
- UoODFCh** – Ustawa z dnia 3 lutego 2001 r. o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina (Dz. U. Nr 16, poz. 168).
- UoODO** – Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r., Nr 101, poz. 926 ze zm.).
- UoN** – Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o nasiennictwie (Dz. U. z 2007 r., Nr 41, poz. 271 ze zm.).
- UoN 1995** – Ustawa z dnia 24 listopada 1995 r. o nasiennictwie (Dz. U. z 2001 r., Nr 53, poz. 563 ze zm.).
- UoNZAiA** – Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r., Nr 97, poz. 673 ze zm.).
- UoOiPDK** – Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 123 ze zm.).
- UoOPOR** – Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie prawnej odmian roślin (Dz. U. Nr 137, poz. 1300 ze zm.).
- UoPiPKTiN** – Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. Nr 169, poz. 1411 ze zm.).
- UoPPiRPP** – Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2009 r., Nr 52, poz. 417 ze zm.).
- UoPS** – Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r., Nr 175, poz. 1362 ze zm.).
- UoR** – Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r., Nr 152, poz. 1223 ze zm.).
- UoSPdKADSwRP** – Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 97, poz. 481 ze zm.).

- UoSPdKE-AwRP** – Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 73, poz. 323 ze zm.).
- UoSPdKKwRP** – Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154 ze zm.).
- UoSPdKZRwRP** – Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 30, poz. 241 ze zm.).
- UoSPdMZRwRP** – Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 30, poz. 240 ze zm.).
- UoZLiLD** – Ustawa o z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2008 r., Nr 136, poz. 857 ze zm.).
- UoZNK** – Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. z 2003 r., Nr 153, poz. 1503 ze zm.).
- UoZPiP.** – Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o zawodach pielęgniarstwa i położnej (Dz. U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1217).
- UoZT** – Ustawa z dnia 31 stycznia 1985 r. o znakach towarowych (Dz. U. Nr 5, poz. 17 ze zm.).

PERIODYKI:

- Annales UMC-S. Sectio G Ius** – *Anales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio G Ius*
- Copy.** – Copyright
- CPH** – *Czasopismo Prawno-Historyczne*
- Dd'A** – *Le Droit d'auteur*
- Dz. U.** – *Dziennik Ustaw*
- Glosa** – *Glosa. Prawo Gospodarcze w Orzeczeniach i Komentarzach*
- GP** – *Gazeta Prawna*
- GSP** – *Gdańskie Studia Prawnicze*
- GSiP** – *Gazeta Sądowa i Penitencjarna*
- Eduk.Praw** – *Edukacja Prawnicza*
- KPP** – *Kwartalnik Prawa Prywatnego*
- KPPubl.** – *Kwartalnik Prawa Publicznego*
- Jur.** – *Jurysta*
- Mon.Praw.** – *Monitor Prawniczy*
- M. P.** – *Monitor Prawny*
- NP** – *Nowe Prawo*
- OSA** – *Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych*
- OSN** – *Orzecznictwo Sądu Najwyższego*
- OSNC** – *Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna*
- OSNCP** – *Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna Pracy i Ubezpieczeń Społecznych*
- OSNKW** – *Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa*

OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPİKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal.	– Palestra
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PN	– Przegląd Notarialny
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ	– Prawo i Życie
Pol.	– Polityka
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPUW	– Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego
Prawo	– Prawo. Acta Universitatis Wratislaviensis
Prok.Praw.	– Prokuratura i Prawo
Pr.Praw.	– Problemy Praworządności
Prz.Sąd.	– Przegląd Sądowy
Pr.Sp.	– Prawo Spółek
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PUSiG	– Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
Rej.	– Rejent
RNP	– Roczniki Nauk Prawnych
RP	– Radca Prawny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Ref.	– Refleks
Rz	– Rzeczpospolita
SC	– Studia Cywilistyczne
SP	– Studia Prawnicze
SPP	– Studia Prawa Prywatnego
TP	– Tygodnik Powszechny
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
PzW	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej; Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ

*Tym, którzy odeszli,
tym, którzy są,
tym, którzy przyjdą,
których kocham.*

Wstęp

Problematykę ochrony dóbr osobistych zmarłego uważam za frapującą badawczo. Może nawet mniej ze względu na rozległą, różnorodną normatywnie materię¹, bardziej zważywszy na pluridyscyplinarne, pozaprawne konteksty. Ale również dlatego, że choć próby prawniczych analiz owego zagadnienia były już w polskim piśmiennictwie podejmowane, to jednak były one ograniczone w szczególności do kwestii dotyczących autorskich dóbr osobistych oraz dóbr związanych z pochówkiem. Przy tym owe badawcze wysiłki poddane były presji prawie wszechobecnej tezy, której mało kiedy nie ulegały, iż dobra osobiste z chwilą śmierci gasną, a prawa osobiste z nimi związane nie mogą *post mortem* istnieć. Już we wstępie przyznam, iż poglądu tego nie podzielam i jednym, choć nie pierwszorzędnym z zadań, które sobie stawiam, będzie stanowisko takie uzasadnić.

Doniosłe jest i to, że nie sposób podważyć praktycznego znaczenia tej problematyki. Nikt zresztą nie kwestionuje, że to właśnie względy praktyczne, związane ze sporami dotyczącymi pośmiertnych losów dóbr osobistych człowieka, wymusiły na prawnikach zajęcie się owymi problemami i szybko doprowadziły do sytuacji, gdy dalej wierni najczęściej tradycyjnemu pogładowi o wygasaniu dóbr osobistych z chwilą śmierci i nie istnieniu praw osobistych *post mortem*, zaczęli najpierw praktycy, potem zaś i teoretycy, szeroko i w zasadzie bez oporów opowiadać się w istocie, mimo zasłony mniej lub bardziej świadomie przybieranych pozorów, za ochroną dóbr osobistych tego, kogo już nie ma. Całkiem pokaźne orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów niższych instancji jest wiarygodnym potwierdzeniem tej konstatacji, choć nie ulega wątpliwości trudność, z jaką przychodziło się sędziom konfrontować ze starym gorsetem koncepcji wygasania dóbr osobistych i zanikania praw osobistych w chwili śmierci ich dotychczasowego podmiotu.

Zagadnienia analizowane w przedłożonej pracy obejmują podstawowe dziedziny nie tylko prawa prywatnego, spośród niego prawa cywilnego, własności przemysłowej, autorskiego oraz procedury cywilnej. Ochrona dóbr osobistych zmarłego realizowana jest bowiem także w prawie publicznym, nie tylko tym, które dotyczy przeszczepiania komórek, tkanek i narządów² oraz normuje to, co związane jest z pochówkiem. Publicznoprawnych, w szczególności administracyjno-prawnych regulacji na użytek sytuacji *post mortem* jest zresztą więcej, niektóre mają charakter ogólny, powszechny,

¹ Bliską jest mi refleksja S. Rozmaryna, że „praca naukowa w dziedzinie prawa po prostu nie pozwala na ograniczenie się do jednej tylko gałęzi prawa [...]; dążenie do rozszerzenia zainteresowań naukowych jest w pracy naszej nie tylko usprawiedliwione i pożyteczne, ale wprost niezbędne. Specjalizacja jest nam z pewnością potrzebna, ale dialektyka tego zjawiska polega na tym, że rzeczywistym specjalistą może być w nauce prawa jedynie ten, kto nie jest [...] tylko specjalistą!” (A. Gwiżdż, Z. Jarosz, W. Sokolewicz, *Stefan Rozmaryn...*, s. 411).

² Problematyce tej poświęciłem studium przygotowane do druku.

np. dotyczące danych osobowych³, inne mają charakter mniej lub bardziej szczegółowy, np. te, które dotyczą postępowania dyscyplinarnego⁴, lustracji⁵ czy archiwów⁶ albo przewidują mianowanie zmarłych czy poległych żołnierzy na wyższy stopień wojskowy⁷, będąc – w tym ostatnim przypadku – zadziwiającym przykładem unormowania sugerującego możliwość kreowania dobra osobistego dopiero *post mortem*⁸. Niektórymi z nich zajmę się w tej pracy, nie bacząc na ograniczenie płynące z wymogów konwencji cywilistycznej, co do jej trzonu, rozprawy, albowiem ich znaczenie dla problematyki pośmiertnej ochrony dóbr osobistych, także ściśle prywatnoprawnej, wydaje mi się zbyt ważne, aby je pominąć, a nadto kryją one w sobie interesujące, moim zdaniem, zagadnienia poznawcze. Wynika stąd i to, że przedłożona rozprawa, której przedmiotem są przede wszystkim zasadnicze zagadnienia pośmiertnej ochrony dóbr osobistych człowieka, tematyki tej również na gruncie polskiego prawa nie wyczerpuje, można byłoby więc jej tytuł uzupełnić o wskazanie, iż dotyczy ona zagadnień wybranych, nie tylko podstawowych, zważywszy np. materię zawartą w rozdziale ostatnim.

Polscy prawnicy podejmowali już próby interpretacji pośmiertnej ochrony dóbr czy – jak to również można wyrazić – wartości związanych z postacią zmarłego. Czynili to z reguły podczas albo raczej na marginesie analiz dotyczących zagadnień szerszych. Dlatego i ja będę te ich, najczęściej raczej interpretacyjne trendy aniżeli koncepcje przedstawiał podczas rozważania szczegółowych prawnych regulacji. Poniekąd na tle owych prezentacji spróbuję zarysować koncepcję, która jest mi bliską, w żadnym razie nie oryginalną, bo pokrewną tej, którą zwykło się określać pozornie tajemniczymi kategoriami *continuum* i *residuum*, a którą poeta Horacy zawarł w jakże dosłownie lapidarnym i przez to jasnym zawsze dla wszystkich, choć nie przez wszystkich zawsze podzielanym⁹, „*non omnis moriar*”.

Materia dotycząca ochrony dóbr osobistych *post mortem*, jak i w szczególności próby interpretacji prawnych kontekstów oraz konsekwencji tej ochrony, mają prawo budzić zasadnicze kontrowersje. Problematyka ta jest różnorodna i przez to uwikłana w różnorakie instrumentaria, a także konwencje i tradycje normatywne, zaś jakiegokolwiek próby interpretacji ogólnej, muszą się za każdym razem odnieść do fundamentalnych założeń teorii prawa, przede wszystkim do poglądu wykluczającego istnienie praw

³ Podzielam bowiem odosobnione, chyba nie tylko w polskim piśmiennictwie, stanowisko jednego z trzech autorów komentarza do UoODO, że ochrona w ustawie tej przewidziana dotyczy również tych danych *post mortem* (zob. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona...*, s. 303). Problematyce tej poświęciłem studium przygotowane do druku.

⁴ Zob. w szczególności A. Bojańczyk, *Kontynuacja postępowania dyscyplinarnego po śmierci obwinionego...*, s. 31 i n.

⁵ Problematyce tej poświęciłem artykuł przygotowany do druku.

⁶ Problematyce tej poświęciłem artykuł przygotowany do druku.

⁷ Problematyce tej poświęciłem artykuł przygotowany do druku.

⁸ To oczywiście jedna z możliwych, zapewne najbardziej kontrowersyjnych interpretacji, takich prawnych decyzji, która mogłaby być uznana za podważającą niekwestionowaną regułę, iż zmarły „od chwili śmierci nie nabywa [...] żadnych nowych praw i obowiązków” (J. Haberko, *Koniec...*, s. 72).

⁹ „Jak mam buntować się przeciw śmierci – pyta Seneka – skoro wiem, że śmierć jest koniecznym kresem mego istnienia, a nawet więcej, wiem, że śmierć jest kresem wszystkiego” (I. Żeber, *Seneka...*, s. 735). Ale, wbrew pozorom, które może rodzić przytoczone zdanie, perspektywa ukazywana przez Senekę, jest prawie pogodną: „Śmierć jest prawem natury. Śmierć jest daniną i nieuchronnym losem śmiertelnych. Śmierć jest lekarstwem na każde cierpienie (tłum. L. Joachimowicz)”, dlatego „na spotkanie śmierci: *vade fortiter, vade feliciter*” („Idź odważnie, szczęśliwej drogi!”) (I. Żeber, *Seneka...*, s. 737). Zajmujące, że to ostatnie życzenie wydaje się być bliskie przede wszystkim plebejskiemu, oswojonemu, chyba nawet spokojliwemu postrzeganiu śmierci, co do której jedyna troska wyraża się w pragnieniu bożej obrony przed kresem od morowego powietrza, głodu, ognia i wojny.

pozbawionych podmiotu. Uznana przeze mnie za dopuszczalną, a niewykluczone, że i poprawną, koncepcja ochrony dóbr osobistych oraz wykonywania praw osobistych *post mortem*, zakłada zaś zarówno pośmiertną egzystencję tych dóbr, jak i praw, traktowanych jako dobra i prawa pozostałe po zmarłym, a więc istniejące bez podmiotu. Kontrowersyjność takiego poglądu, jest nieuchronną konsekwencją uznania potrzeby autonomicznej ochrony dóbr osobistych zmarłego oraz wykonywania jego praw osobistych, nie zaś wtłaczania przede wszystkim jej, czyli tej ochrony, tak, jak to najczęściej czyniono dotychczas, w gorset ochronny związany z kultem pamięci o osobie zmarłej, ani wiązania jej z innymi prawami, których podmiotami również są bliscy zmarłego, jest też, na koniec, konsekwencją wykluczenia najbardziej sztucznej koncepcji ochrony dóbr osobistych w ramach tzw. domeny publicznej.

Zakres problematyki objętej pracą został dobrany, aby unaocznić wieloaspektowość ochrony dóbr osobistych *post mortem*, czemu towarzyszyła świadomość tego, iż objęcie nią całości zagadnienia ochrony tych dóbr w prawie polskim jest, jeśli przedsięwzięcie badawcze ma być wykonane rzetelnie, niemożliwe w ramach jednej monografii. To też przesądziło o tym, iż mimo zgromadzenia w ciągu kilkudziesięciu lat nie tylko obszernych materiałów normatywnych, lecz przede wszystkim bogatego orzecznictwa i piśmiennictwa obcego, trzeba było skupić się na analizie wybranych kwestii z zakresu prawa, orzecznictwa i piśmiennictwa polskiego, próba bowiem poważnej analizy komparatystycznej, nie zaś stwarzania pozorów uprawiania komparatystyki „na marginesie”¹⁰, winna zaowocować nie równie, ale po kilkakroć rozległymi i obszerniejszymi dysertacjami z zakresu najmniej kilku obcych ustawodawstw oraz wyrosłego na ich gruncie orzecznictwa i piśmiennictwa. Nie znaczy to, że w pracy swej w zupełności zrezygnowałem z sięgania do obcego dorobku prawnego i prawniczego, tyle jednak, że czynię to tylko dla unaocznienia wagi i ewentualnej weryfikacji analiz dotyczących prawa, orzecznictwa i piśmiennictwa polskiego, świadom, iż najpierw trzeba wykonać

¹⁰ Por. uwagi J. Jończyka, że wielu „autorów uważa niemal za obowiązek naukowy zająć się przy okazji spraw polskich także prawem obcym i jego doktryną (czasem tylko doktryną). Rzadko tylko zdarza się, że czytelnik uzyskuje wyraźny obraz obcej instytucji, częściej zaś fragmentaryczną, niewiele wyjaśniającą albo wręcz mylącą informację, i to przy najlepszych chęciach i subiektywnej rzetelności autora” (*Recenzja...*, s. 130–131). Opinię tę, mimo oczywistych dziś, wielkich ułatwień w dostępności do obcego ustawodawstwa, orzecznictwa i piśmiennictwa, uważam za dalej aktualną, choć tak samo jak jej autor, t y l k o w odniesieniu do tej komparatystyki, którą w odróżnieniu od komparatystki z prawdziwego zdarzenia, należałoby nazwać komparatystyką „na marginesie”, ale już chyba nie, jak o tym niekiedy informują tytuły monografii, komparatystyką „na tle” analiz wybranych, szczegółowych, mniej lub bardziej, jednakże wąskich regulacji prawa polskiego. Nader szeroki i normatywnie zróżnicowany zakres problematyki, którą poruszam w swej pracy oraz literatury w niej wykorzystanej, jest, moim zdaniem, wyrazistym potwierdzeniem również tego, iż próba uprawiania w tym miejscu komparatystyki „na marginesie” analiz ustawodawstwa krajowego, nie mogłaby być uznana za godną wiary, choćby dlatego, że *ex natura rerum* skazaną byłaby najczęściej na wybiórcze egzemplifikacje czy tylko także przytoczenia albo powołania, przede wszystkim zaś na nieuchronne uproszczenia i związane z nimi deformacje, niekiedy nawet przekłamania. To oczywiste, że uwagi te nie usprawiedliwiłyby pominięcia obcojęzycznego piśmiennictwa dotyczącego bezpośrednio poruszanych kwestii z zakresu prawa polskiego, które staram się skrupulatnie w pracy swej uwzględnić. Inny problem polega na tym, że wbrew przyjmowanym u nas najczęściej konwencjom badawczym i zwyczajom warsztatowym uprawianie rzetelnej komparatystyki w odniesieniu do problematyki najdonioślejszej dla przedłożonej pracy, czyli pośmiertnej ochrony autorskich dóbr osobistych, powinno rozpocząć się analizą z reguły ponad wiekowego ustawodawstwa, orzecznictwa i piśmiennictwa środkowo- i południowoamerykańskiego, w szczególności kostarykańskiego, kolumbijskiego i panamskiego, a także z Dalekiego Wschodu, w szczególności japońskiego i chińskiego, jak bowiem słusznie zauważa L. Górnicki „wcześniej niż kraje europejskie ochronę taką wprowadziły niektóre ustawodawstwa latynoamerykańskie oraz azjatyckie” (*Rozwój...*, s. 790). Nadto S. M. Grzybowski, *Ochrona osobista...*, w szczególności s. 364 i n.; L. Górnicki, *Droit moral, insbesondere...*

pracę na „własnym podwórku”, po to, żeby w przyszłości inni rodzimi badacze mogli pójść dalej, szerzej, głębiej.

Pełna ocena zasadności przedstawionych w tej książce poglądów, będzie przy tym możliwa dopiero po analizie pozostałych zagadnień związanych z ochroną w prawie polskim dóbr osobistych zmarłego czy wartości związanych z jego osobą i pamięcią o nim. Wiele więc na to wskazuje, że także po opublikowaniu mojej rozprawy, a i niezbyt szybko potem, będzie jeszcze za wcześnie na konkluzje, które można byłoby wiarygodnie odnieść do całości problematyki ochrony dóbr osobistych zmarłego na gruncie prawa obowiązującego w Polsce.

Wyjaśnienia wymaga też to, dlaczego rozważania rozpoczynam, pominąwszy rozdział wprowadzający, od analizy przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Otóż, ustawa ta zawiera najobszerniejszą, najdalej idącą, wręcz przełomową w polskim ustawodawstwie regulację pośmiertnej ochrony dóbr osobistych oraz wykonywania praw osobistych zmarłego. Dlatego uznałem, także po to, aby uniknąć powtórzeń argumentacji, że tymi najobszerniejszymi rozdziałami pracę oddawaną pod krytyczny osąd czytelników rozpocznę.

* * *

Rejent Janinie Zaporowskiej z Wrocławia dziękuję za kilkadziesiąt lat współpracy badawczej, nade wszystko za lata wspólnego życia i matczynej troski o gromadkę naszych dzieci. Michałowi Matusiewiczowi z OrientAdventures.pl za przyjacielskie wsparcie, dzięki któremu mogłem przeprowadzić kwerendę biblioteczną na pięciu kontynentach. Jackowi Piaseckiemu z Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu i Marcinowi Pawłowskiemu z Uniwersytetu Wrocławskiego za solidny instruktaż i wyrozumiałą pomoc w wertowaniu stron globalnej biblioteki internetu. Barbarze Bernfeld z Wiednia za mozolną, benedyktyńską pracę, dzięki której książka ta zawiera dużo mniej błędów, z radością z niespodziewanego daru ponownego spotkania.

Błogosławionej pamięci Jerzemu Falenciakowi z Pracowni Rękopisu i Starodruku Prawniczego Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, badaczowi i mędrcowi, memu *Vater imago*, za to, że czterdzieści lat temu, na pytanie gołowąsego studenta, odpowiedział intrygującym „nie wiem”. Przywiezionej pod budrysową burką ze szczęśliwych dla obu naszych rodzin wysp Andamanów, Camilli Roman z Uniwersytetu Oksfordzkiego, za dobroć i mądrość synowej, w obliczu których nie mam wyjścia i pokornieję. Krystynie Gawryś, nauczycielce z Pokoju na Opolszczyźnie, za pełen szczęścia dom dla pięciorga, a jak słyszę – to nie koniec, osieroconych dzieci. Jankowi Mazurkiewiczowi, licealiście z Lubnowa pośród stobrawskich borów, za to, że umie wybacząć własnemu ojcu.